

BEVEZETÉS

Ez a kötet a 2014-ben megkezdődött OTKA 111786-os számú *Kis irodalmak találkozása. A magyar irodalom fogadtatása Hollandiában és Flandriában, a holland nyelvű irodalom fogadtatása Magyarországon* című pályázat keretében készült. A munka jelentős részében annak járunk utána, kik, mikor, milyen okból és milyen módon közvetítették a magyar kultúrát holland nyelvterületre és a holland nyelvű kultúrát Magyarországra. Annál is inkább, mert a kultúraközvetítők, akik között egyetemi hallgatókat és tanárokat, írókat, tudósokat, irodalmárokat, műfordítókat, kiadói és lapszerkesztőket, újságírókat, lelkészeket, történészeket, illusztrátorokat egyaránt találunk, gyakran kihullanak egy-egy nemzet kulturális emlékezetéből, így az irodalomtörténetekben is csak nagy ritkán esik szó róluk és tevékenységükről.

MIÉRT VAN SZÜKSÉG ERRE A KÖNYVRE?

Ha valaki a modern filológia valamelyik olyan ágával foglalkozik, amely nem tartozik az ismertebb nyelvek irodalmához, akkor él benne a vágy, hogy azt a területet, amelyet kutat – esetünkben a kora újkori Németalföld, később Hollandia és Belgium holland nyelvű irodalmát, annak értékeit, szépségét, jelentőségét –, megoszthassa anyanyelvi kultúrájának tudományos és tágabb olvasóközönségével. Ennek a megosztásnak egyik legnagyobb akadálya, hogy a kevésbé ismert nyelvekből általában kevesebb művet fordítanak, tehát az ilyen nyelveken írott irodalom javarészt már eleve ismeretlen a befogadó kultúrában. Miután ismeretlen marad az irodalom, a kritikát hivatásként űző szakemberek figyelmét is elkerüli, de ha nem kerüli is el, csak húzódozva szánják rá magukat egy kevésbé ismert nyelven írt irodalmi mű recenziálására, mondván csak kevés ismerettel rendelkeznek az adott irodalom történetéről, konvencióiról, a szerzőről, a kulturális kontextusról. Több mint harminc év egyetemi oktatói, kutatói és műfordítói tapasztalatával is

azt mondhatom: a holland nyelvű irodalom sem a magyar tudományosságban, sem a tágabb olvasóközönség soraiban nem ért el különösebb ismertséget, pedig sem kitűnő néderlandista kutatókból, sem a holland nyelvű irodalom kiváló műfordítóiból nincs hiány. Ennek a kötetnek is vannak előzményei, elég, ha csak Sivirsky Antal *Magyarország a 19. századi holland irodalom tükrében* címmel 1973-ban és Bernáth István *Hollandból magyarra. Kultúrhistóriai tanulmányok és szemelvények* címmel 1986-ban az Akadémiai Kiadónál napvilágot látott munkáira utalunk. Ezen művek folytatásának tekinthető a 2017-es *Németalföld emlékei Magyarországon – magyar–holland kapcsolatok* című tanulmánykötet a Debreceni Egyetemi Kiadó gondozásában. Az ilyen jellegű kiadványok felsorolása természetesen nem teljes, és e helyt nincs is mód a teljességre. Annyi bizonyos, hogy Magyarország a közép-európai régióban a nemzetközi néderlandisztikai kutatások és a holland nyelvű irodalom fordítása szempontjából kiemelkedő teljesítményeket nyújt. A Holland Irodalmi Alap (Nederlands Letterenfonds) és a Flamand Irodalmi Alap (Vlaams Fonds voor de Letteren) elnevezésű holland, illetve belgiumi flamand irodalmi alapítványok anyagi támogatást is nyújtanak a kiadóknak irodalmuk megjelentetéséhez. A hollandból fordított szépirodalmi és non-fiction művek száma Magyarországon ennek következtében és a magas színvonalú fordítógárdának hála, tekintélyes. Három egyetemen is – a Debreceni Egyetemen, a Károli Gáspár Református Egyetemen és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen is lehet néderlandisztikai tanulmányokat folytatni, ez utóbbi intézményben néderlandisztikai irodalomtudományi doktori program is létezik. Jelentek meg szép számmal holland és flamand irodalmi tematikus folyóiratszámok is, többek között a szép emlékü *Lettre Internationale*-ban. 2012 óta szervezi az ELTE Néderlandisztika Tanszéke az Akárki/Elckerlijc esteket az Írók Boltjában, amelyeken magyarra fordított holland és flamand irodalmi és non-fiction műveket mutatnak be. Mégis, ha ismerőseim, barátaim vagy más tanszékeken dolgozó kollégáim körében szóba kerül a holland nyelvű irodalom, szemlesütve vallják meg tájékozatlanságukat, tisztelet persze a mindenkori kivételnek. A német származású, de hollandul író Anne Frank (1929–1945) és a híres történész, Johan Huizinga (1872–1945) az ismeretlenségből kiemelkedő, üdítő kivételek. Van olyan vélemény is, mely szerint a holland nyelvű irodalom nyilvánvalóan nem rendelkezik akkora értékekkel, melyek méltóvá tennék a széles körű ismertségre. Ez persze ugyanúgy nem igaz, mint ahogy a magyar nyelvű irodalomról is képzelenség lenne ilyesmit állítani. A *Világirodalom* című akadémiai kézikönyvből (2008) mégis fájóan hiányzik a holland nyelvű irodalom. Futólag, alig egy-egy mondat erejéig szerepel ugyan Baruch de Spinoza filozófus (1632–1677), Gerardus

Vossius (1577–1649) protestáns teológus, nyelvész, történelemtudós és humanista – ráadásul a barokk kori holland drámaköltészet prominenseként talán Joost van den Vondellel (1587–1679) összetévesztve – és Johan Huizinga, de ők nem voltak szépírók. Rajtuk kívül azonban egyszerűen nincsen szó sem Németalföld, sem Hollandia, sem pedig Belgium holland nyelvű irodalmáról. Hogyan fordulhatott ez elő?

Részben ebből a fájdalmas értetlenségből, ugyanakkor az elődök és a legújabb néderlandista tudósgeneráció munkájának eredményeként született ez a könyv. Módszertanul azért választottuk a kulturális kapcsolatok tanulmányozását, mert ezzel is bizonyítani szeretnénk volna, hogy mindig is volt és van is kapcsolat Magyarország, Németalföld, majd később Hollandia és Belgium kultúrája, irodalma és tudományos élete között. Volt és van ide-oda áramlás, jelen voltunk és vagyunk egymás világában, észrevettük egymást, nyomot hagytunk és hagyunk egymás kultúráján. Ideje, hogy az erről a tényről való hallgatás megszakadjon, hogy többet beszéljünk kultúránk értékeiről, melyek oda-vissza gazdagítottak és gazdagítanak minket.

ELŐZMÉNYEK: A KULTURÁLIS TRANSZFERKUTATÁSOK A NEMZETKÖZI ÉS HAZAI NÉDERLANDISZTIKÁBAN

A nemzetközi és a hollandiai, valamint belgiumi néderlandisztikában egyre gyakoribbak az összehasonlító és recepciós irodalomtudományi vizsgálódások. Ez a folyamat furcsa módon nem olyan magától értetődő, és nem datálódik túl régről. Talán a Holland Tudományos Akadémia 1999-ben induló és 2001-ben záruló akadémiai projektje, a *Holland kultúra európai kontextusban* (*Nederlandse cultuur in Europese context*) című ötkötetes sorozat tekinthető első állomásának. A holland nyelvű irodalmat és kultúrát mindaddig néhány kivételtől eltekintve inkább önmagában, a világirodalmi folyamatoktól izoláltan vizsgálták. Az európai kontextus új hangsúlyokra, hasonlóságokra vagy különbségekre mutat rá. Úgy tűnik azonban, mintha a Holland Nyelvunió (Taalunie) által támogatott, 2006-tól 2015-ig megjelenő, kilenckötetes *A holland irodalom története* (*Geschiedenis van de Nederlandse Literatuur*) részei visszatértek volna a saját kultúra rajzolta keretek közé. Ez természetesen nem egyformán jellemzi a köteteket, de nagy

vonalakban ez a tendencia látszik kirajzolódni. A nemzetközi néderlandisztika köreiben érlelődő elégedetlenség a hollandiai és a belgiumi flamand néderlandisztika bezárkózásával szemben valójában abból az igényből táplálkozott, hogy a holland nyelvű irodalmat kiemelje az izoláltságából. A nem holland anyanyelvű néderlandisták egyre inkább tudatára ébredtek annak, hogy van valami, amivel különleges módon hozzájárulhatnak a néderlandisztikához, és gazdagíthatják azt. Ez pedig éppen a transznacionális kontextus, azaz a kultúrák dinamikája, amelyben a holland nyelvű kultúra és a különféle nemzeti kultúrák örökösen változó kapcsolatban állnak egymással. Ezek a kapcsolatok nem statikusak, hanem állandó mozgásban vannak, folyamatjellegűek. Nincsen hierarchia a befogadó és a befogadott kultúrák között, a határok elmosódnak, nemcsak földrajzi, hanem szellemi értelemben is.

Ez a szemlélet vezetett el többek között a Holland Nyelvunió és még egyéb intézmények által támogatott projektsorozathoz is: először a 2009-től 2012-ig futó *Beatrijs Internationaal* [Nemzetközi *Beatrijs* projekt] címűhöz. A *Beatrijs* című középholland Mária-legenda a németalföldi irodalom klasszikusa. A projekt ezt a szöveget állította vizsgálódásai középpontjába, s azt tanulmányozta, hogyan fogadták, fordították, adaptálták a világ különböző kultúráiban ezt a művet. Kiderült, hogy a mű recepciója a Holland-Antilláktól Európán át egészen Dél-Afrikáig terjed. Magyarul 2012-ben jelent meg Rakovszky Zsuzsa fordításában egy Daróczi Anikó és Réthelyi Orsolya által vezetett fordítói projekt eredményeképpen. A kutatásokat a legújabb fordítás- és recepcióelméleti módszerekkel végezték, s ennek kapcsán számos nemzetközi együttműködés született meg. A projekt eredményeként jelent meg a projekt szervezői, Ton van Kalmthout, Réthelyi Orsolya (ők jelen kötetünkben szerzőként is szerepelnek) és Remco Sleiderink által szerkesztett kötet, a *Beatrijs de wereld in. Vertalingen en bewerkingen van het Middelnederlandse verhaal* [*Beatrijs a nagyvilágban. A közép-németalföldi történet fordításai és feldolgozásai*; 2013]. A munka folytatásaként indult a *Circulation of Dutch Literature* [CODL; A holland nyelvű irodalom cirkulációja] című projekt 2013-ban a Holland Tudományos Akadémia támogatásával. A 2015-ben lezárult kutatás már nem egy, hanem tizennégy, a holland és flamand irodalomban kanonizált mű nemzetközi recepcióját vizsgálta. Számtalan workshopot és konferenciát szerveztek a projekt vezetői Európa-szerte. A legjelentősebb eredményt az Elke Brems, Réthelyi Orsolya és Ton van Kalmthout szerkesztette *Doing Double Dutch. The International Circulation of Literature from the Low Countries* [hozzávetőleges fordításban: *Keringő a holland nyelv körül. A németalföldi irodalom nemzetközi cirkulációja*] című tanulmánykötet megjelenése

jelentette (2017). A részkutatások egyike pedig az *Internationale Neerlandistiek* [Nemzetközi néderlandisztika] című folyóirat Gera Judit szerkesztette tematikus számában jelent meg 2016-ban. Ebben a tizenkilencedik századi flamand író, Hendrik Conscience *Flandria oroszlánja* (1840) című regényének ifjúsági átdolgozásait vizsgálták a kutatók német, magyar, olasz, cseh és holland nyelvterületen. A néderlandisztikai komparatizistikának tehát egyik izgalmas aspektusa az összehasonlító recepciókutatás, melynek során nem egy, hanem több kultúra recepciók mechanizmusait vizsgálják és vetik össze. 2016 és 2020 között a Holland és Flamand Tudományos Akadémia által támogatott, *An International Network Studying the Circulation of Dutch Literature: Eastbound* [A holland nyelvű irodalom nemzetközi cirkulációját tanulmányozó nemzetközi network: Kelet felé] című projekt keretében pedig többek között Réthelyi Orsolya részvételével a holland nyelvű irodalom német és közép-európai fogadtatása áll a középpontban.

A magyarországi néderlandisztikában hasonló tendenciák jelennek meg. A Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszékén Pusztai Gábor vezetésével már hosszú évek óta kutatják a holland–magyar kapcsolatokat, 2007 óta itt működik a holland–magyar kapcsolatokat kutatócsoport. Számos konferenciát szerveztek, és kiadványt jelentettek meg e témában, például a *Michiel de Ruyter és Magyarország* (2008), *Történetek a mélyföldről. Magyarország és Németalföld kapcsolata* (2014) című kötet vagy a legutóbbi *Németalföld emlékei Magyarországon – magyar–holland kapcsolatok* (2017) című tanulmánykötet.

A Károli Gáspár Református Egyetemen Balogh Tamás többek között Hui-zinga magyarországi recepcióját kutatja, számos publikációt és fordítást mondhat a magáénak, míg Daróczi Anikó Hadewijch, a valószínűleg a tizenharmadik században élt németalföldi misztikus író műveinek avatott kutatója és fordítója, továbbá a kortárs magyar irodalom számos jelentős műve az ő és munkatársa, Ellen Hennink (1933–2013) közös tolmácsolásában látott napvilágot Hollandiában és Belgiumban.

Az ELTE Néderlandisztika Tanszékén 2015. október 1-jén nyílt meg a *Néderlandisztikai Kultúraközvetítő Központ*, mely helyt ad a németalföldi és magyar kulturális kapcsolatokat reprezentáló köteteknek, folyóiratoknak, dokumentumoknak, és mint speciális könyvtár, segíteni kívánja az e témakörben folyó kutatásokat, önálló honlappal is rendelkezik (<http://www.nedcult.hu>). Ezen a tanszéken elsősorban Réthelyi Orsolya végez recepciókutatásokat a fent említett hollandiai projektek keretében szoros együttműködésben a hollandiai és belgiumi kutatókkal. Varga Orsolya műfordításelmélettel foglalkozik, és többek között a holland ifjúsági és gyerekirodalom legjelentősebb képviselőjének, Annie

M. G. Schmidtnek (1911–1995) az életművét fordítja. Az utóbbi években magam is foglalkoztam a holland nyelvű és a magyar irodalom kölcsönös recepciójával, ennek egyik eredménye ez a kötet, s remélhetőleg az a magyar nyelvű holland irodalomtörténet, melyet a három tanszék munkatársai közösen írnak a Holland Nyelvunió támogatásával.

MILYEN KÖNYVET TART A KEZÉBEN AZ OLVASÓ?

Ez a könyv túlnyomórészt a holland nyelvű irodalom magyarországi és a magyar irodalom hollandiai, illetve flandriai recepcióját vizsgálja a tizenkilencedik századtól napjainkig. Ugyanakkor két tanulmány erejéig kitekintést ad a németalföldi, azaz a kora újkori tudományos kapcsolatok kezdeteire is, amikor magyar diákok nagy számban utazhattak németalföldi egyetemekre, hogy ott jogi, teológiai és orvosi tanulmányokat folytassanak.

A kötet tanulmányai azt mutatják meg, miképpen működik az irodalom és a tudomány recepciója két kevéssé ismert nyelv esetében. A holland és a magyar nyelv olyan országokhoz kötődnek, melyek Európán belül meglehetősen távol állnak egymástól mind történelmüket, mind pedig kultúrájukat tekintve. Ez a távolság inkább szimbolikus tehát, mintsem földrajzi. A skandináv országok és nyelvei földrajzilag még messzebb helyezkednek el Magyarországtól, mégsem mondhatjuk, hogy a skandináv irodalom annyira ismeretlen lenne nálunk, mint a holland és a flamand. A kötet szerzői annak eredtek nyomába, hogy ennek ellenére mégis volt-e, s ha igen, hogyan működött e területek között a kulturális transzfer. A kulturális transzfer részben a már említett kultúraközvetítők munkájának köszönhető. A kultúraközvetítő olyan speciális „olvasó”, aki egyszerre tekinthető a recepcióelmélet „ideális olvasójának”, s aki alapos ismeretekkel rendelkezik a forrásnyelvről és annak kultúrájáról. Ugyanakkor „reális olvasónak” is tekinthető, aki a maga elváráshorizontjával – Hans-Robert Jauss német irodalomtudós recepcióelméletének kulcsfogalmáról van szó – olvassa a forrásnyelvi „szöveget”. Az „olvasó” és a „szöveg” szavakat azért tettem idézőjelbe, mert mindkettőt tág értelemben használom: a szöveg nemcsak írott szöveget, hanem bármilyen kulturális terméket jelent, tehát színházi előadást, filmet, képzőművészeti alkotást, zenét stb., az olvasás alatt pedig az ezeknek a Maaïke Meijer terminusával élve „kultúrszöveg”-eknek a befogadását, értelmezését értem.

A kultúráközvetítők természetesen nem légüres térben végezték értékes, de gyakran elfeledett munkájukat, hanem intézményrendszerek bonyolult hálójában: a tudományos élet fórumain, egyetemeken, könyvkiadók, folyóiratok és napilapok szerkesztőségeiben, színházi műhelyekben. A tanulmányokban a kultúráközvetítés intézményeinek hálózata, melyet az izraeli kultúrakutató, Itamar Even-Zohar *poliszisztéma*nak nevezett, szintén fontos szerepet játszik. Mind az elváráshorizont, mind a poliszisztéma vizsgálata felveti ugyanis a forrásnyelvi munkák értelmezési változásait a célnyelvi kultúrában, s ezzel együtt azt is, hogy a forrásnyelvben kanonizáltak vagy éppen nem kanonizáltak tekintett művekkel mi történik a befogadó kultúrában.

A recepciókutatás egyik nagyszerű eredménye, hogy a kultúráközvetítők reflektorfénybe kerülnek, ezáltal megmutatva, hogy a kulturális és tudományos teljesítmények csúcspontjait a kultúrának és a tudománynak sokszor láthatatlan munkásai teszik lehetővé, az ő hozzájárulásuk nélkül csúcspontok sem lehetségesek.

A KÖTET TANULMÁNYAI

Bozzay Réka tanulmányában a kultúra tag értelmezésének megfelelően két nagyobb tudományterület magyarországi kora újkori közvetítőit mutatja be: a teológiáét és az orvostudományét. A tudományos kultúrtranszfer a teológia esetében három irányzat, az arminianizmus, a puritanizmus és a coccejanizmus formájában jelent meg Magyarországon és Erdélyben holland hatásra. A teológiára vonatkozó részben azoknak a magyar peregrinusoknak a munkásságát vázolja, akik hazatértük után egy-egy teológiai irányzat képviselőjeként léptek fel. Az orvostudományban a vérkeringés tana, a karteziánus élet- és kórtan, valamint a jatrokémiai, jatrofizikai és a klinikai szemlélet jutott el részben vagy egészen holland közvetítéssel a magyarországi és erdélyi orvoslásba. A szerző ismerteti azokat a munkákat, amelyeket e tudományterületeken magyarországi és erdélyi szerzők írtak hollandiai tanulmányaik hatására. Kitér azokra a tizennyolcadik századi magyar protestáns irodalmi művekre is, melyekben az európai hírnevű holland Herman Boerhaave (1668–1738) orvos, botanikus, vegyész és humanista mint a bölcsesség forrása jelenik meg.

P. Szabó Béla írásában azt vizsgálja, hogy a tizenhetedik–tizennyolcadik század különböző szakaszaiban mely neves jogászprofesszorokkal kerülhettek

kapcsolatba a kora újkori Magyarországról és Erdélyből induló ismert peregrinusok, melyek voltak a legfontosabb módszertani és jogdogmatikai súlypontok az oktatásban, és milyen ismeretekkel térhettek haza. A tanulmányaikról és későbbi életpályájukról rendelkezésre álló adatok áttekintése alapján tudásuk hazai hasznosulási lehetőségei állnak a vizsgálatok középpontjában, a szakirodalomban ugyanis mindmáig nem ismertek olyan hazai jogi munkák, melyekben a közvetlen holland hatás kimutatható lehetne. Éppen ezért kiemelt figyelmet kapnak azok a jogi és politica-disputatiók, melyek magyarországi peregrinusok részvételével kerültek megvédésre a tizenhetedik és a tizennyolcadik században. A holland szerzőkre való hivatkozások ezekben a munkákban információt adhatnak a praeses-professorokkal végzett közös munka intenzitásáról és a szerzhető ismeretek recepciójáról.

Juhász Ildikó tanulmányában megállapítja, hogy Hendrik Conscience (1812–1883), a belgiumi flamand romantika egyik legjelentősebb írója tizenegy lefordított munkájával egyike a legtöbbet magyarra fordított holland nyelvű irodalmi alkotóknak. A fordítások 1855 és 1924 között jelentek meg változatos kiadásban. A szerző ezek közül a *De loteling* (1850) című regényére fókuszál, mert ezt a művet furcsa módon kétszer is lefordították magyarra: 1855-ben a *Budapesti Hirlapban* *A besorozott* címmel jelent meg részletekben, 1886-ban pedig a Kolozsvári Közlöny hasábjain *Az ujoncz* címmel közölték. A tanulmány két szemszögből vizsgálja meg ezeket a fordításokat: egyrészt bemutatja a létrejöttüket lehetővé tevő kultúraközvetítőket és az általuk betöltött szerepet a fordítások megjelenítése során. Ismerteti, hogy mit tudunk a fordítókról, a fordításokat megjelentető napilapokról, és azt is megvizsgálja, vajon a fordítók a holland nyelvű eredeti művet vették-e alapul, vagy esetleg közvetítőnyelv segítségével hozták-e létre a magyar fordításokat. Másrészt azt vizsgálja, hogy a tárgyalt magyar fordítások milyen szerepet tölthettek be a korabeli magyar kulturális és irodalmi mezőben, milyen indíttatásból készülhettek el, és miért született két különböző fordítás. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy *A besorozott*/*Az ujoncz* esetében sikeresnek tekinthető-e a kultúraközvetítés.

Ton van Kalmthout arra hívja fel a figyelmet, hogy a kultúraközvetítők tanulmányozásának elmaradhatatlan aspektusa az őket körülvevő intézményrendszer vizsgálata. Ezt teszi ő maga is, amikor a holland író és műfordító Adèle Opzoomernek (1856–1925) és férjének, a magyar teológus és fordító Antal Géznak (1866–1935) a tizenkilencedik és a huszadik század fordulóján végzett kultúraközvetítői munkásságát a tekintélyes Holland Irodalmi Társaság (Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde) kontextusába helyezve elemzi. A cikk továbbá

kiemeli, hogy a kultúráközvetítők tanulmányozása során nemcsak az irodalmi mező, hanem az ahhoz kapcsolódó más diszciplínák bevonása is szükséges.

Az interdiszciplinaritás érvényesítésére törekedett Gera Judit tanulmánya is, aki a fent említett Adèle Opzoomer, írói álnevéen A. S. C. Wallis életpályájára és tevékenységére fókuszálva társadalmi, gazdasági, politikai, ideológiai, gender- és imagológiai elemzések tükrében árnyalja a holland írónő, esszéista és műfordító kultúráközvetítői munkásságát és a kultúráközvetítés folyamatait.

Réthelyi Orsolya cikke a holland nyelvű középkori irodalom magyarországi recepciójáról szól. Az 1911-es év decemberében két fontos színháztörténeti eseményre került sor, az ez időben már széles körben elismert Max Reinhardtnak, a huszadik század egyik legmeghatározóbb színházi emberének és rendezőjének két új rendezését mutatták be. December elsején került sor Hugo von Hofmannsthal *Jedermann: Das Spiel vom Sterben des reichen Mannes* című művének premierjére a berlini Zirkus Schumann mintegy 5000 nézőt befogadó épületében. Három héttel később mutatták be Karl Gustav Vollmoeller *The Miracle (Das Mirakel)* című pantomimjátékát Londonban, szintén Reinhardt rendezésében. A tanulmány egyrészről feltérképezi, miképp jött létre a két bemutató, és milyen kapcsolatban állnak a németalföldi irodalmi kánon két alapvető középkori szövegével, az *Elckerlijc* című, 1500 körül írt morálitással és a kora tizennegyedik században keletkezett Mária-legendával, a *Beatrijsszel*. A másik oldalról a két darab magyarországi recepciótörténetét vizsgálja a szerző. Az említett esetek mögött húzódó átfogó problémafelvetés az irodalom terjedésének folyamatát, az irodalmi transfert elemzi, ennek változó dinamikájának és mintáinak, illetve legfontosabb szereplőinek ered nyomába.

Tóth Zsuzsa tanulmánya Jo van Ammers-Küller (1884–1966) holland írónő magyarországi fogadtatását elemzi. Az írónő neve ma már nagy valószínűséggel kevesek számára ismerős Magyarországon, noha a huszadik század első felében, különösen a huszadik század harmincas éveiben kilenc magyar nyelven megjelent művével az egyik legtöbbet fordított holland szerzőnek számított. Az olvasókörzség körében mind Hollandiában, mind pedig Magyarországon nagy sikert aratott, viszont a holland hivatalos kritika inkább elutasító volt vele szemben. Minek köszönhető mégis, hogy Van Ammers-Küller regényeinek híre egyáltalán eljutott Magyarországra? A tanulmány az írónő két világháború közötti hollandiai és magyarországi fogadtatásának összehasonlításán keresztül világít rá a két ország irodalmi mezőjének eltérő működésére. A vizsgálat korpuszát elsősorban újságcikkek és könyvismertetések képezik, amelyek Jo van Ammers-Küllerrel kapcsolatban a magyar sajtóban a huszadik század első felében jelentek meg.

Pusztai Gábor írásában az író, műfordító házaspár Madelon Székely-Lulofs (1899–1958) és Székely László (1892–1946) 1930 és 1945 közötti tevékenységét elemzi. Madelon Lulofs hazájában az 1930-as években a legsikeresebb írók közé tartozott. Tizenegy nyelvre lefordított regényei közül többet magyarul is olvashatunk. Férje, Székely László szintén publikált ebben az időben. Az ő regényeit is több nyelvre fordították le. A házaspár műfordítói tevékenységének köszönhető, hogy a holland olvasók még a második világháború előtt olvashatták Molnár Ferenc, Kassák Lajos, Márai Sándor, Harsányi Zsolt, Zilahy Lajos, Vaszary Gábor, Földes Jolán és Földi Mihály műveit is. A holland szerzők közül, szintén a Székely házaspárnak köszönhetően, Piet Bakker, Jan de Hartog, Ary den Hertog, Hans Martin, Klaas Norel és Anton Coolen műveivel ismerkedhettek meg a magyar olvasók. A szerző először azt vizsgálja, hogy milyen szerteágazó szerepe volt a házaspárnak kultúráközvetítőként az irodalmi mezőben, illetve milyen módon vett részt a kulturális transzferben. Ezt követően annak jár utána, hogy milyen kulturális tőkével rendelkeztek, illetve, hogy miért nem kaptak helyet a magyar irodalmi kánonban.

Vesztergom Janina tanulmányának elsődleges célja, hogy bemutassa, milyen – szorosan a regény szövegéhez köthető – tényezők befolyásolhatták a holland Annie M. G. Schmidt (1911–1995) ifjúsági regényének, a *Macskák társaságának* (1970) kedvező fogadtatását Magyarországon. A kutatás elsősorban kvalitatív jellegű: két magyar kulturális termék elemzésével foglalkozik, amelyeket a „produktív recepció” megtestesüléseiként vizsgál. E két termék Schmidt regényének Damokos Kata által készített magyar fordítása, amely 2001-ben jelent meg az Animus kiadó gondozásában, valamint a Novák János rendezésében készült zenés mesejáték, amelyet 2006-ban mutattak be a budapesti Kolibri Gyermek- és Ifjúsági Színházban.

Varga Orsolya tanulmányának első része a magyar irodalom hollandiai megjelenésének legfontosabb állomásait mutatja be a második világháborútól kezdve a kétezres évek elejéig. Az extenzív jellegű írás összefoglalást nyújt arról, mely magyar szépirodalmi művek, milyen körülmények között jelentek meg Hollandiában, vagyis milyen volt a különböző korszakok fordításpolitikája. Megvizsgálja azokat a tényezőket, amelyek szerepet játszanak egy műfordítás publikálásában és a befogadó kultúra recepciójában, vagyis a művek megjelenését a holland és magyar társadalmi, gazdasági és kulturális kontextusba ágyazza. A cikk továbbá figyelmet szentel a művekről és szerzőikről írt fontosabb kritikáknak, recenzióknak. A tanulmány második része egy kiemelkedő holland kultúráközvetítő,

Henry Kammer (1943) műfordítói pályáját mutatja be, valamint ismerteti fordítási elveit, fordítási stratégiáit az általa átültetett művekből idézett példák alapján.

E helyt szeretnék köszönetet mondani az NKFIH-nek a téma anyagi támogatásáért. A kötet szerzőinek, hogy tanulmányaikkal hozzájárultak a magyar–holland–flamand kulturális kapcsolatok jobb megismertetéséhez. Tálasi Zsófiának Ton van Kalmthout és Vesztergom Janina eredetileg hollandul megjelent cikkeinek értő fordításáért. Anton van der Lemnek, a Leideni Egyetemi Könyvtár kéziratai konzervátorának, aki rendelkezésre bocsátotta a címlapon szereplő levelezőlapot, melyet a kötetünkben többször is tárgyalt Adèle Opzoomer, alias A. S. C. Wallis, holland író és műfordító küldött Páparól a haarlemi F. Bohn örökösei elnevezésű kiadónak. Végül pedig Vesztergom Janina kolléganőmnek áldozatos és alapos szerkesztői munkájáért.

A tanulmányokban található idézetek fordítása, ahol másképp nem jeleztük, az adott tanulmány szerzőjétől való. Az idézetekben előforduló kiemelések, ha másképp nem jeleztük, a szöveg eredeti formáját képviselik.

Budapest, 2018 májusában

Gera Judit